

Wyrok z dnia 14 lipca 2011 r.

III SK 6/11

We wzorcu umowy o warunkach odpłatności za studia uczelnia prowadząca studia niestacjonarne powinna określić wysokość opłat za powtarzanie zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowolających wyników w nauce oraz za zajęcia nieobjęte planem studiów.

Przewodniczący SSN Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski, Jerzy Kwaśniewski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 14 lipca 2011 r. sprawy z powództwa Politechniki W. w W. przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów o naruszenie zbiorowych interesów konsumentów i nałożenie kary pieniężnej, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 lipca 2010 r. [...]

1. u c h y l i ł zaskarżony wyrok w pkt I.1.1) w części dotyczącej opłat pobieranych na podstawie art. 99 ust. 1 Prawa o szkolnictwie wyższym za powtarzanie zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowolających wyników w nauce i za zajęcia nieobjęte planem studiów, oraz w pkt I.1.3), w pkt I.2 i w pkt II i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego;

2. w pozostałej części oddalił skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów decyzją z dnia 8 września 2008 r. [...] uznał w pkt I za praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów w rozumieniu art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 50, poz. 331, ze zm., dalej jako ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów) stosowanie przez Politechnikę W. w W. (powód) wzorca umownego „Umowa o warunkach odpłatności za studia” w zakresie w jakim wbrew

dyspozycji art. 160 ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 164, poz. 1365 ze zm., dalej jako ustawa) wzorzec ten nie określa warunków odpłatności za studia pobieranych na podstawie art. 99 ust. 1 ustawy za powtarzanie zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowalających wyników w nauce, za zajęcia nieobjęte planem studiów oraz opłat pobieranych na podstawie § 20 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie dokumentacji przebiegu studiów (Dz.U. Nr 164, poz. 1365 ze zm., dalej jako rozporządzenie) za wydanie wymienionych w nim dokumentów. Ponadto Prezes Urzędu nałożył na powoda karę pieniężną (pkt IV decyzji).

Powód zaskarżył powyższą decyzję odwołaniem domagając się stwierdzenia, w zakresie dotyczącym jej pkt I, że opisane powyżej zachowanie nie stanowi praktyki, o której mowa w art. 24 ust. 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. Zaskarżonej decyzji zarzucił naruszenie art. 160 ust. 3 w związku z art. 99 ust. 1 ustawy oraz § 20 rozporządzenia.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z dnia 16 września 2009 r. [...] oddalił odwołanie uznając, że Prezes Urzędu prawidłowo zakwalifikował zachowanie powoda opisane w pkt I decyzji jako naruszające zbiorowe interesy konsumentów. W ocenie Sądu Okręgowego stosowany przez powoda wzorzec nie określa warunków odpłatności za studia w zakresie opłat pobieranych na podstawie art. 99 ust. 1 ustawy i § 20 rozporządzenia. Cywilnoprawny charakter stosunku prawnego łączącego studenta z uczelnią zakłada prawo studenta do pełnej informacji o warunkach zawierającego kontraktu, w tym odpłatności za studia. Posługiwanie się zatem wzorcem, który nie zawiera stosownych informacji, narusza słusze interesy konsumentów i jest sprzeczne z mającą konotacje unijne i konstytucyjne zasadą szczególnej ochrony konsumenta jako słabszej strony stosunku prawnego łączącego go z przedsiębiorcą. Zdaniem Sądu Okręgowego pojęcie odpłatności za studia obejmuje także opłaty, o których mowa w art. 99 ust. 1 ustawy oraz § 20 rozporządzenia, ponieważ ustawa posługuje się szerokim pojęciem „warunków odpłatności za studia”, przy czym znaczenie pojęciowe odpłatności nie jest tożsame z pojęciem „opłaty za świadczone usługi edukacyjne”. Usługi edukacyjne są elementem składowym studiów. Z kolei opłaty za wydawanie różnych dokumentów, chociaż nie stanowią usług edukacyjnych, z całą pewnością mieszczą się w zakresie znaczeniowym pojęcia studiów. Do wykonania usługi jaką są studia konieczne jest wydanie indeksu lub dyplomu. Dla-

tego opłaty z tego tytułu stanowią według Sądu Okręgowego odpłatność za studia w rozumieniu art. 160 ust. 3 ustawy.

Powód zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego apelacją w całości. W zakresie dotyczącym problematyki odpłatności za studia zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie art. 160 ust. 3 w związku z art. 99 ust. 1 ustawy.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 29 lipca 2010 r. [...] uwzględnił apelację powoda. W zakresie dotyczącym postępowania kasacyjnego Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w pkt I w ten sposób, że zmienił zaskarżoną decyzję Prezesa Urzędu w pkt I, uznając, że stosowanie przez powoda wzorca umowy „Umowa o warunkach odpłatności za studia” w zakresie w jakim nie określa opłat pobieranych na podstawie art. 99 ust. 1 Prawa o szkolnictwie wyższym za powtarzanie zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowolających wyników w nauce, za zajęcia nieobjęte planem studiów oraz opłat pobieranych na podstawie § 20 rozporządzenia nie stanowi praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów w rozumieniu art. 24 ust. 1 ustawy. Ponadto zmienił decyzję Prezesa Urzędu w pkt IV w ten sposób, że odstąpił od nałożenia na powoda kary pieniężnej.

Zdaniem Sądu drugiej instancji pojęcie studiów jest oczywiście węższe od pojęcia usługi edukacyjnej. Z art. 99 ust. 1 ustawy wynika, że kształcenie studentów na studiach niestacjonarnych jest jedną spośród wielu świadczonych przez uczelnie publiczne usług edukacyjnych. W konsekwencji zawierając umowę, o której mowa w art. 160 ust. 3 ustawy, powód nie jest obowiązany objąć jej zakresem wszystkich odpłatnych usług edukacyjnych wymienionych w art. 99 ust. 1 pkt 1-5, w szczególności usług związanych z prowadzeniem zajęć nieobjętych planem studiów lub powtarzaniem zajęć z powodu niezadowolających wyników w nauce, a jedynie usługi związane z kształceniem studentów na studiach niestacjonarnych, ponieważ tych usług edukacyjnych dotyczy wzorzec zakwestionowany przez Prezesa Urzędu. Z brzmienia art. 99 ust. 1 ustawy nie wynika zaś, by możliwe było pobieranie od studentów studiów niestacjonarnych oddzielnej opłaty za powtarzanie określonych zajęć z powodu niezadowolających wyników w nauce, ponieważ przepis art. 99 ust. 1 pkt 2 *expressis verbis* przewiduje taką możliwość jedynie w stosunku do studiów stacjonarnych. Na tej podstawie Sąd odwoławczy przyjął, że skoro zakwestionowany przez Prezesa Urzędu wzorzec umowy znajduje zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do studiów niestacjonarnych, nie ma potrzeby odrębnej regulacji warunków odpłatności

w tym zakresie i zachowanie powoda było zgodne z art. 160 ust. 3 w związku z art. 99 ust. 1 ustawy.

Według Sądu Apelacyjnego przyjęta w art. 2 ust. 2 pkt 1 w związku z ust. 1 pkt 5 ustawy definicja pojęcia „studia” wyklucza również możliwość uznania, że określając warunki odpłatności za studia niestacjonarne w stosowanym wzorcu umowy powód powinien także doprecyzować wysokość opłat pobieranych na podstawie § 20 rozporządzenia. Warunki wnoszenia tych opłat nie wymagają odrębnej regulacji umownej ponieważ unormowane są rozporządzeniem, a ponadto nie mogą być one zaliczone do opłat za studia, ani do opłat za usługi edukacyjne. Jak bowiem wynika z art. 98 ust. 1 pkt 3 i 5 ustawy, jednorazowe opłaty za wydanie dyplomu, świadectwa oraz innego dokumentu związanego z tokiem studiów (pkt 5) nie należą do opłat za usługi edukacyjne, do których wlicza się opłaty za kształcenie na studiach (pkt 3). Opłaty te stanowią odrębne przychody uczelni publicznej i nie są objęte dyspozycją art. 160 ust. 3 ustawy.

Prezes Urzędu zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną w części, to jest w zakresie 1) pkt I.1.1. zmieniającego decyzję Prezesa Urzędu w pkt I w ten sposób, że uznaje się, iż stosowanie przez powoda wzorca umownego „Umowa o warunkach odpłatności za studia” w zakresie, w jakim nie określa opłat pobieranych na podstawie art. 99 ust. 1 ustawy za powtarzanie zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowolających wyników w nauce, za zajęcia nieobjęte planem studiów oraz opłat pobieranych na podstawie § 20 rozporządzenia za wydanie legitymacji studenckiej i jej duplikatu, indeksu i jego duplikatu, dyplomu ukończenia studiów, jego duplikatu oraz dodatkowego odpisu dyplomu w tłumaczeniu na język obcy nie stanowi praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów określonej w art. 24 ust. 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów; 2) pkt I.1.3. zmieniającego decyzję Prezesa Urzędu w pkt IV w ten sposób, że odstępuje się od nałożenia na powoda kary pieniężnej; 3) pkt I.2. zasądzającego od Prezesa Urzędu na rzecz powoda kwotę 1.360 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania w I instancji oraz 4) pkt II zasądzającego od Prezesa Urzędu na rzecz powoda kwotę 1.000 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Zaskarżonemu wyrokowi Prezes Urzędu zarzuca naruszenie: 1) art. 2 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 99 ust. 1 w związku z art. 160 ust. 3 ustawy, poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że pojęcie „studia” zawiera się w pojęciu „usługa edukacyjna” a w konsekwencji błędne przyjęcie, że powód był obowiązany do objęcia zakresem

umowy o warunkach odpłatności za studia jedynie wskazanych w art. 99 ust. 1 pkt 1 ustawy usług kształcenia studentów na studiach niestacjonarnych; 2) art. 99 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy, poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że uczelnia publiczna za świadczone usługi edukacyjne związane z kształceniem studentów na studiach niestacjonarnych pobiera tylko jedną opłatę i nie jest uprawniona do pobierania odrębnych opłat za powtarzania zajęć, semestru lub roku z powodu niezadowalających wyników w nauce oraz za zajęcia nieobjęte planem studiów, mimo iż z brzmienia art. 99 ust. 1 pkt 1 ustawy wynika, że uczelnia publiczna może pobierać opłaty za świadczone usługi edukacyjne związane z kształceniem studentów na studiach niestacjonarnych, co oznacza, że uczelnia może również pobierać odrębne opłaty za wszelkie usługi edukacyjne związane z kształceniem studentów na studiach niestacjonarnych, w tym również opłaty za powtarzanie określonych zajęć z powodu niezadowalających wyników w nauce oraz za zajęcia nieobjęte planem studiów; 3) art. 160 ust. 3 ustawy w związku z § 20 rozporządzenia, poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że wysokość opłat za wydanie legitymacji studenckiej i jej duplikatu, indeksu i jego duplikaty, dyplomu ukończenia studiów, jego duplikatu oraz dodatkowego odpisu dyplomu w tłumaczeniu na język obcy jest wystarczająco uregulowana w rozporządzeniu i nie wymaga doprecyzowania w umowie między uczelnią a studentem, podczas gdy przepis ten określa jedynie maksymalną wysokość opłat za wydanie wyżej wymienionych dokumentów; 4) art. 2 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 99 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 98 ust. 1 pkt 3 i 5 w związku z art. 160 ust. 3 ustawy, poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że pojęcie „studia” zawiera się w pojęciu „usługa edukacyjna”, a w konsekwencji błędne przyjęcie, iż jednorazowe opłaty za wydanie dokumentów związanych z tokiem studiów nie stanowią opłat za usługi edukacyjne i nie wymagają określenia w umowie o warunkach odpłatności za studia.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Skarga kasacyjna Prezesa Urzędu jest częściowo zasadna. Zaskarżony wyrok opiera się na głównym założeniu, zgodnie z którym pojęcie „studiów” w rozumieniu ustawy ma węższy zakres od pojęcia „usługa edukacyjna”. W konsekwencji do wypełnienia dyspozycji art. 160 ust. 3 ustawy nie jest konieczne, by w umowie określającej warunki odpłatności za studia niestacjonarne powód zobowiązany był określić

wszystkie odpłatne usługi edukacyjne wymienione w art. 99 ust. 1 ustawy. Zdaniem Sądu Najwyższego powyższe założenie interpretacyjne jest wadliwe, nie znajduje oparcia ani w treści, ani w systematyce przepisów ustawy. Przedmiotem sporu w sprawie jest to, czy powód wywiązał się z ciążącego na nim na mocy art. 160 ust. 3 ustawy obowiązku określenia w umowie, zawieranej ze studentami studiów niestacjonarnych, warunków odpłatności za te studia. Sąd Apelacyjny trafnie zauważa, że ustawa posługując się pojęciem „studiów” nie nadaje temu sformułowaniu konkretnego znaczenia, ponieważ za takowe uważa różne formy kształcenia prowadzone przez legitymowany do tego podmiot (studia stacjonarne, studia niestacjonarne, studia doktoranckie, studia podyplomowe). Skoro zatem przepis art. 160 ust. 3 ustawy nakazuje uczelniom określić w umowie zawieranej ze studentem warunki odpłatności za „studia”, to przepis ten należy interpretować w taki sposób, że umowa powinna precyzować za jakie świadczenia ze strony uczelni, w jakich okolicznościach i w jakiej wysokości student będzie zobowiązany ponosić opłaty. O tym za jakie świadczenia opłaty będą pobierane decyduje zasadniczo rodzaj studiów. Jest to konsekwencją konstytucyjnych i ustawowych ograniczeń odpłatności za niektóre usługi edukacyjne. Określenie katalogu świadczeń podlegających opłatom, wysokości tych opłat oraz zasad ich uiszczania należy do uczelni. Podejmując stosowne rozstrzygnięcia w tej kwestii organy uczelni publicznej zobowiązane są respektować wymogi wynikające z przepisów ustawy.

W tym kontekście należy interpretować przepis art. 99 ust. 1 ustawy, zawarty w jej rozdziale 4 Mienie i finanse uczelni. Przepis ten wymienia w ust. 1 usługi edukacyjne za jakie uczelnie publiczne mogą pobierać opłaty od studentów, w ust. 2 precyzuje zasady ustalania wysokości opłat za usługi, o których mowa w ust. 1, a w ust. 3 wskazuje organ uprawniony do określenia szczegółowych zasad pobierania tych opłat. Z przepisu tego nie wynika jednak, za jakie konkretnie świadczenia na rzecz studentów, udzielane w ramach poszczególnych form studiów, uczelnia publiczna pobiera opłaty, ani na jakich zasadach opłaty te mają być uiszczane przez zainteresowanych. Nie można zatem przepisu art. 99 ust. 1 pkt 1-5 ustawy traktować, jak trafnie zaznacza Sąd Apelacyjny, jako wykazu usług edukacyjnych, który musi zostać w całości lub części powielony w umowie, o której mowa w art. 160 ust. 3 ustawy. Jednakże dokonana przez Sąd drugiej instancji wykładnia art. 99 ust. 1 ustawy okazała się wadliwa, w zakresie w jakim w zaskarżonym wyroku przyjęto, że uczelnia publiczna nie może pobierać od studentów studiów niestacjonarnych oddzielnej

opłaty za powtarzanie określonych zajęć z powodu niezadowalających wyników w nauce, ponieważ przepis art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy przewiduje możliwość pobierania takiej opłaty wyłącznie na studiach stacjonarnych. Z przepisu art. 99 ust. 1 pkt 1 wynika bowiem jednoznacznie, że w przypadku studiów niestacjonarnych - których dotyczy niniejsza sprawa - uczelnia publiczna może pobierać opłaty za wszystkie usługi edukacyjne, jakie świadczy na rzecz słuchacza takich studiów. Wyartykułowaną jednoznacznie w treści tego przepisu zasadą dla studiów niestacjonarnych jest zatem odpłatność za wszystkie świadczenia ze strony uczelni. Natomiast w przypadku studiów stacjonarnych zasadą, wynikającą z Konstytucji RP, jest ich nieodpłatny charakter. Oznacza to, że opłaty mogą być wprowadzane tylko za niektóre usługi edukacyjne świadczone przez uczelnie publiczne. Stąd konieczność wyraźnego upoważnienia uczelni publicznych do pobierania opłat za powtarzanie zajęć w art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy. Brzmienie tego przepisu nie upoważnia jednak do przyjmowania założenia interpretacyjnego, na którym opiera się argumentacja Sądu drugiej instancji, zgodnie z którym wyliczenie w art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy opłat za powtarzanie zajęć przez studentów stacjonarnych, przy pominięciu studentów studiów niestacjonarnych, oznacza że niedopuszczalne jest pobieranie takich opłat od tej ostatniej grupy studentów. Założenie to jest błędne, ponieważ przepis art. 99 ust. 1 pkt ustawy, adresowany do uczelni publicznych organizujących studia niestacjonarne, jednoznacznie rozstrzyga, że w przypadku tych studiów to uczelnia decyduje, za jakie świadczenia będzie pobierała opłaty.

Zdaniem Sądu Najwyższego nieuprawnione jest również zestawianie zakresu przedmiotowego pojęć „studia” oraz „usługa edukacyjna” na użytek rozstrzygnięcia istoty niniejszego postępowania. Kierując się ustawowym rozumieniem słowa „studia”, któremu nadano bardzo ogólne i abstrakcyjne znaczenie formy kształcenia przez uczelnię, należy przyjąć że obejmuje ono zestaw usług edukacyjnych. Jednakże, nie wszystkie usługi edukacyjne świadczone przez uczelnie wchodzą w skład studiów, tak jak nie wszystkie studia wymagają świadczenia zestawu takich samych usług edukacyjnych. Wadliwość rozumowania Sądu Apelacyjnego w zakresie wzajemnych relacji między pojęciami „studiów” oraz „usług edukacyjnych” nie prowadzi jednak do naruszenia art. 160 ust. 3 ustawy w związku z § 20 rozporządzenia oraz art. 2 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 99 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 98 ust. 1 pkt 3 i 5 w związku z art. 160 ust. 3 ustawy. Przepis § 20 rozporządzenia przyznaje uczelni prawo do pobierania opłat za wydanie określonych dokumentów. Dokumenty te nie-

wątpliwie są wydawane w związku z prowadzeniem studiów, zaś bez ich wydania nie można świadczyć usług edukacyjnych składających się na studia. Przepis § 20 rozporządzenia został jednak sformułowany w taki sposób, że realizuje funkcję analogiczną do tej, jaką ma pełnić określenie zasad odpłatności za studia w umowie łączącej studenta z uczelnią. Po pierwsze, opłaty za wydanie dokumentów, których dotyczy § 20, nie mogą być wyższe od kosztów ich wytwarzania poniesionych przez uczelnię (§ 20 ust. 2). Po drugie, nie mogą być wyższe od stawek maksymalnych wymienionych w § 20 ust. 2 pkt 1-6 rozporządzenia. W tym zakresie nie jest przekonujący wywód skarżącego, jakoby we wzorcu umowy należało precyzować przedmiotowe opłaty. W szczególności należy zwrócić uwagę, że określenie w umowie zawieranej na progu studiów opłat za wydanie dokumentów, których potrzeba wydania aktualizuje się w późniejszym okresie (np. dyplomu ukończenia uczelni) może nasuwać wątpliwości ze względu na zasadę dostosowania opłaty do „wysokości zgodnej z poniesionymi kosztami ich wykonania”. W tych okolicznościach zawarte w stosowanym przez powódkę wzorcu odesłanie do opłat przewidzianych w innych przepisach prawa, w zakresie w jakim odnosi się do opłat wymienionych w § 20 ust. 2 pkt 1-6 rozporządzenia, należy uznać za wystarczające do zapewnienia ochrony interesów konsumenta-studenta. Brak szczegółowego określenia wysokości przedmiotowych opłat w umowie o warunkach odpłatności za studia nie narusza w konsekwencji dyspozycji art. 160 ust. 3 ustawy.

Zaskarżona skargą kasacyjną Prezesa Urzędu zmiana przez Sąd Apelacyjny decyzji organu ochrony konsumentów, polegająca na odstąpieniu od nałożenia kary pieniężnej, była konsekwencją założenia o braku bezprawności zachowania powoda. Uznanie za zasadne zarzutów naruszenia części z powołanych w skardze przepisów prawa materialnego uzasadnia zatem uchylenie zaskarżonego wyroku także w pkt I.1.3.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy uznając, że rozpatrywana skarga kasacyjna ma częściowo uzasadnione podstawy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. i art. 398¹⁴ k.p.c.

=====